

СВЕТ ИЗВАН СВЕТОВА

Сунчица Денић, *Свети изван*, „Албатрос плус”, Београд 2014

Много је испрличаних прича и написаних песама о Косову у последњих петнаестак година. Међутим, мало је дела у којима нема експлицитних пројекција стварности, пренаглашене патетике, реторичке испразности или замарајућих понављања идеологема и поступака у презентовању једног до дна деградираног етноса на том истом простору.

Књига која не понавља те слабости, те у тој мери не подлеже препознатљивом инструментарију обликовања поетског света, јесте *Свети изван*, најновије прозно остварење Сунчице Денић (1956), научног радника, педагога и књижевног ствараоца. Она настоји и успева да о косовским темама, актуелним и великим, проговори из једног другачијег наративног угла.

Реч је заправо о ауторском сензибилитету хришћанско-светосавске смерности и о привидној поетичкој поједностављености која свој пут остваривања тражи и налази преко микротема и сасвим обичних датости. Полазећи од наизглед простодушних исповести малих људи, Сунчица Денић индиректно долази до магистралних егзистенцијалних питања и имплицитних осуда савремене цивилизације у којој су и те како, захваљујући њеним манипулацијама, могући међусобно покидани, издвојени мали светови (енклаве).

Обимом невелика прозна књига *Свети изван* Сунчице Денић структурирана је од више наратива, међусобно лабаво постављених, посебно насловљених, што алудира на збирку приповедака (свака прича има свог фокализатора, особит сензибилитет емотивног и когнитивног бојења стварности, свој ритам, исходнишну тачку нарације). Али овако устројена наративна текстура, на општем плану, увелико подражава и роман у коме се сви појединачни наративи понашају као поглавља. Њих обједињује глас, ауторски интониран, преко кратких конект-дискурса што претходе сваком од њих, те асоцирају на прелудије у музичком делу. Као да се у пресеку свих засејаних фокализација отвара мапа једног те истог: Угљаре, Угљарчани и свет у њима. А да је *Свети изван* управо роман, на то опомиње и мото с почетка књиге, преузет из дела Данила Киша.

Приповедни свет ове прозе, означен као *свети изван*, није развијан с претензијом да се артикулише модерним језиком и поступком наративног модернитета, у првом реду наративним „коментаром” споља (*он*). Зашто? Он би потврдио своју позицију свезнајућег, али не и пластичност, убедљивост, јер је то глас дистанце, па зато и хладан, бескрван. Он је више интелектуализација наративног, а мање аутентично, дубоко доживљено и пресно казивање стварности. А то може најбоље да покаже наративни глас изнутра (*ја*) – са њим надолazi права реч, веристичка

слика ствари, интимистички обележена перцепција окружења или живљена истина, до чега је ауторки нарочито стало. Зато и Професор, истраживач топонимије и ономастике, који је у тај „свет изван” (Угљаре крај Приштине) бануо из једног другог, отворенијег света, иако оставља утисак да ће бити први и главни наратор из сенке о људском удесу, у томе не успева. Боравећи у Угљару, он је понесеност тим светом започео наративом „Угљаре, Угљарчани”; отворио је врата тога света, али на том уопштавању и панорамском опису изгнаног света је и остао. Као да нема воље или моћи да зађе у њихова срца, да кроз организацију причања оваплоти њихове покидане и траумама нарушене душевне просторе. Враћа се своме пројекту, а обавезу да буде конектор и води читаоца из наратива у наратив преузима неко други (аутор). Слушајући приче и бележећи језик разних казивача, тај други ће скинути корону са унутрашње/духовне стране затомљеног и заборављеног света. А њих десетак наратора/фокализатора, поражених, неутешних, донеће приче о себи, свом посртању и свету у коме су, али без саморазорне патетике и острашћености, са духовном компресијом која ниједног тренутка не занемарује оно што је једино преостало у том голом животу – достојанство, неописиву везаност за кућу, њиву, завичајно небо и императив: упркос свему, *и́рајајџи без ѿамне мржње у себи*, иако су зла била учестала и превелика (хандкеовско поимање књижевног стварања).

Свет Сунчице Денић, у својој омеђености, налик је на уклето острво, у зони је етничких подвајања, сав од метафизичких зидова. Обележен је неизвесношћу, стрепњом, страхом, сакупљањем у себе. Крајње маргинализован, фрагментаран и максимално поништен, човек из света Сунчице Денић остао је без илузија јер је изгубио ослонац у Богу, у себи и у другоме („Ветерник”, „Зара, Трајко”).

Постоје два модела понашања. Издомљено биће колектива, у избегличком насељу Ветерник, споља и изнутра дезинтегрисано, то најбоље осећа и зна. И када је његов језик изгубио моћ да објасни и дорекне поразну снагу губитка, сву тугу и непребол, и када је усахла нада, говор је сасвим престао и уместо њега дошло је *ћуињање*. Оно је сада моћније од свих могућих прича. Ћутање као неми ламент над својом судбином, као вид занемелог протеста спрам дехуманизованог света, као сведочење о деперсонализацији бића и одбијање да се траје у таквом свету; као добровољни и свесни силазак у својеврсни аутизам: ништа им не смета, ни на шта и ни на ког се не жале; нити знају где се налазе, ни како се зове место у коме су, ни ко у близини живи. Укратко, обезличени свет који је, живећи на утрини и у контејнерима, и сам постао антрополошка „утрина”. У таквим случајевима казивање преузима наративни глас споља. Неки други људи, у већини појединачних наратива, имају пак неодрживу потребу да причају. Све то умногоме подсећа на прозно структурирање *Људи љоворе* Растка Петровића, само што су Расткови људи лежернији,

у говору неутралнији – више окренути темама изван њих. О свему говоре, а понајмање о себи.

У прози Сунчице Денић „људи говоре” искључиво о ономе што их директно или индиректно одређује и у датом времену и простору чини да буду оно што јесу. Погледајмо два најизразитија примера. Трајко у истоименој причи раздробљене (постмодернистичке) структуре, као што је то и његов живот, а и животи свих других, говори о нестанку великог човека и доброг доктора Андрије Томановића (одведен је и нико о њему ништа не зна), о братанцу (суицид у тренуцима очаја) и сестрићу убијеном на кућном прагу. Његова прича јесте пригушена јеремијада за несталим доктором, за ближњима, разореним породицама, урушеном заједницом и поништеном пуноћом смисленог трајања. Трајко у томе подсећа на старозаветног Јова. Он је у завади са Богом јер је изгубио наду у спасење, а то опет значи да његова наслеђена вера у Бога слаби. У резигнантном питању: „И ти ли си се продао, као и многи? Како ли те држи небо таквог немоћног и неправедног?” – он није извршио његову негацију, него је само изразио сумњу у његову божанску моћ, доброту и правду, и свео га на свакодневног и подмитљивог административног створа, сада већ и омраженог. Прави Бог, ако је правда и љубав, не би смео да ћути и равнодушно гледа на све те агресије, суровости, страдања праведника и немоћних. Вера у трансценденцију је поколебана и представа о њој сведена је на поразну искуственост.

Из протеста према свету и Богу, а као израз немоћи и бесциљности, јавља се огромна Трајкова сриба (баца окружена зрна кукуруза и силногази по њима). И зарицање да ће ћутати и чекати. Шта, кога чекати? Истину, правду, помоћ, Бога?... До када чекати? *Absurdum* бекетовског типа.

Други успели наратив, дат као разгранат говор самог субјекта, јесте „Цавин тропар”. И овде наративни језик има евокативну функцију (аутобиографија у маломе). Нашавши се изнова тамо где се „живот био завртео”, започиње Цавино отварање перфективних слика егзистенцијалних стања и првих фасцинација – све до насилних иселења у време драматичних догађаја... Долазак на Косово, у „свет изван”, као на место духовног окрепљења и враћања завету, обележен је окупљањем пристиглог народа у цркви и Цавиним појањем тропара. У сакралној обојености њеног узнетог гласа је посведочење живота, ускрснуће предачке славе, озвучени знак божанског у нама, усправљање у духу.

Пре него што ће се вратити у новоподигнути дом у Нишу, Цава слика оно што нико пре и после ње неће чинити – слика „бразде, кртичњаке, мраве и бубе, осушену траву и понеки свежи цвет ...; неки камен ... парче глине и ретку краву на паши”; слика своју бившу кућу и терасе. Све саме суштине којима је био одређен и испуњен њен минули живот. Међутим, када је хтела да покаже то својој деци у Нишу, била је изненађена: уместо усликаних предметности, на свим сликама било је „само чисто

небо и бела птица”. Све што је материјално ишчезло је, а уместо тога отворио се простор духовног („чисто небо и бела птица”). Простор трансцендентног, у који су узети дух бића, Косово као памћење и завет пред Богом да „свет изван” никад неће потонути у заборав.

Смисао језика и (*ja*)говора и у осталим наративима („Софија”, „Задња пошта Косово Поље”, „Вељин сан”, „Орашке”, „Словенка и Даница”, „Дисање”) у томе је да биће на индивидуалном плану посведочи поништени смисао и растоку живота кроз призму властите перцепције, али и да индиректно проговори о налету деструкције и свеопштем удесу колектива коме припада. Напоменимо да је на том путу поетске реализације било и ажурирајућих ауторских решења, која на неким местима сенче оштрину убедљивости у структурирању наративног ткива ове ни у чему острашћене прозне текстуре.

Часлав ЂОРЂЕВИЋ

ДИГИТАЛНИ РЕАЛИЗАМ

Александар Илић, *PR*, „Лагуна”, Београд 2014

Прво (самостално) дело Александра Илића заправо је први роман књижевног жанра који сам аутор назива дигиталним реализмом. Овоме жанру би такође на неки начин припадала и збирка прича *Београђанке* Игора Маројевића. Писати о интернету, новонасталим односима међу људима који су успостављени захваљујући друштвеним мрежама, неискрпним базама података, онлајн дејтингу и сл. није новина у светској па ни у нашој књижевности. Која је онда специфичност овога жанра? Реалистички романи нису говорили само о историјским догађајима и односима међу ликовима већ су давали слику свога времена која је обухватала све, од начина одевања, васпитања, исхране, провођења слободног времена, упознавања сексуалних партнера и сл. Балзакови и Флоберови романи своје ликове проводе кроз епохалне догађаје, да би они после седели у некој крчми, били код неких племића на вечери, да би на крају завршили у неком борделу. Било је важно описати шта су племићи јели, какви су били ти људи које су сусретали у крчми, од чега су живели, колико је ко овца имао и одакле; важно је било описати завесе које су куртизане имале у својим будоарима, необичне односе у које је друштвени систем уводио ликове мимо њихове воље. То је било једно потпуно сведочанство времена, људи и обичаја. Већ погледом на наведени списак читалац схвата да су се ове ствари данас не промениле (оне се увек мењају), већ преселиле на интернет. Илић донекле и претерује, па прете-